

דברי מבוא בפאנל "ילדים בסדר גמור" – אוניברסיטת בן גוריון
27.5.2019

1. הספר "ילדים בסדר גמור" המנסה להקיף תיאור של דור שלם, הוא ספר מרגש מאד. שלא כספרי מחקר רבים, הוא מצליח לגעת גם בפרספקטיבה אישית של חוויית הדור - בעיקר בפרק על מלחמת יום הכיפורים שגם אני אתרכז בו.
2. מאחר שאני אינני היסטוריון אני לא מתבונן בעולם סביבי כדי להגיע למסקנות כלליות. להפך, אני מנסה לספר סיפור פרטי שמאיר אולי את התופעה ההיסטורית הכוללת. במילים אחרות אני לא אנסה לאפיין את הדור, אלא לתאר את התרשמותי ממנו כחלק ממנו.
3. אני יליד 1949. הביוגרפיה שלי שונה מזו של רוב בני הדור שהספר מזכיר. לא רק שאני יליד הארץ, אלא, גם הורי והוריהם, וכמה מהורי הוריהם נולדו בארץ. אני יכול להוסיף ולומר מלחמת יום הכיפורים היא שעיצבה את אישיותי הבוגרת, וקבעה את מסלולי. עד המלחמה הייתי פחות או יותר סטודנט למתמטיקה ופיסיקה, למעשה, כשהשתחררתי אחרי המלחמה, שבתי ללימודי תואר שני, אבל מהר מאד הסימנים שטבעה בי המלחמה כפו עלי לעזוב את לימודי המתמטיקה ולעבור ללמוד תיאטרון.
4. אני מקבל את הטענה של חנה שהדור שלי הוא ברובו דור קונפורמיסטי. אני מניח שאחד ההסברים לכך הוא העובדה שבשנות החמישים והששים המדינה הייתה הישג כה גדול וכה מרשים, ובצדק, ומנהיגי היו כה מורמים מעם, עד שאי אפשר היה לפקפק בהתנהלותה ובהתנהלות מנהיגיה. נדמה לי שדווקא בגלל הביטחון במדינה ובמנהיגיה, השבר במלחמת יום כיפור היה כה נורא.
5. מלחמת יום הכיפורים יצרה אצלי שבר עמוק במיוחד. השתחררתי משרות סדיר ב-30.9.1973. בשנה האחרונה שירתי בפיקוד הדרום – לא רחוק מכאן – כעוזר קצין אג"ם מת"פ. ביום חמישי 4.10 התקיימה מסיבת השחרור שלי. בשבת ב-6 בבוקר גויסתי ולמעשה מן הרגע שפרצה המלחמה ב-2:00 בצהריים הייתי בבוקר של פיקוד דרום, שבשעות אחר הצהריים עבר לאום חשיבה שבסיני, ומשם הוא ניהל את המלחמה. מאחר שהייתי עד להתנהלות המלחמה במוצב הפיקוד, ראיתי הייתה לי תמונה די ברורה של הכשלים במלחמה – גם הכשל המודיעיני הנורא לפני – עליו כתבתי את הסרט "שתיקת הצופרים" ואחר כך לכשל הפיקודי בארבעת הימים הראשונים – כשל שכמעט והביא עלינו תבוסה.
6. המלחמה הסתיימה בתחילת נובמבר 73 אבל נשארתי במילואים עד אפריל 74. ואז חזרתי ללימודים בירושלים, אחרי שבר לא קל. אני רוצה להתייחס בעיקר לשבר התודעתי, שבמרכזו עמד אי אמון מוחלט בהנהגה. במילים אחרות – מאותו היום חדלתי להאמין במנהיגים. בכל מנהיג. יהיה אשר יהיה. במשך השנים שאחרי המלחמה הלכה והתגבשה בתוכי ההכרה שחובתי כאזרח, ובעיקר חובתי כמחזאי, היא לעקוב מקרוב ככל האפשר אחרי ההחלטות של המנהיגים שלי, לבחון אותם, לבקר אותם, להציע אלטרנטיבות להחלטות העיקריות שלהם. הסרט "שתיקת הצופרים" שהזכרתי קודם, מתאר את מאבקו של קצין מודיעין בדרגת סרן בשם ויקטור גבאי, שקורא תיגר על האלוף אלי זעירא, בודק אותו, מזהה את הטעויות שלו, עושה הכל כדי להוכיח לו שהחשיבה הקונצפטואלית שלו שגויה. גבאי נכשל, אבל הכישלון שלו מחזק את הצופה לגלות אחריות לתהליכים המדיניים או

- הצבאיים התרחשים סביבו, לבחון אותם, לבקר אותם – ולא לקבל שום החלטה של הדרגים הבכירים כהחלטה מובנת מאליה.
7. אתם ודאי תוהים ושואלים – איך יכול אזורח מן השורה לבחון את מנהיגיו? זה היה אפשרי ב-73 וזה ודאי אפשרי היום כשהאינפורמציה העומדת לרשותו של האזורח היא עצומה. אזורח טוב צריך לקרוא את המציאות סביבו, לנסות להבין אותה, לנקוט עמדה לגביה, ולנסות להשפיע עליה. אם הוא לא עושה את זה, הוא לא יכול לבוא אחר כך בטענות אל איש.
8. העמדה הביקורתית הזאת כלפי ההנהגה לא מובנת מאליה. בשנות החמישים למשל, המשורר הלאומי שלנו היה נתן אלתרמן, שהיה למעשה משורר החצר של בן גוריון. הוא כתב את הטור השביעי הידוע שלו, כדי לשרת את בן גוריון, והוא לא העז לבקר אותו. מלבד במקרים יוצאי דופן – כמו למשל בשיר "על זאת" שבו הוא התייחס לטבח בכפר דווימה ב-1948 על ידי חטיבה שמונה של יצחק שדה. לעומת זאת ב-1956 משה דיין מזמין אותו לראות את פריקת הנשק הצרפתי בנמל הקישון והוא כותב אחר כך שיר התפעלות מן ההתעצמות הצבאית שלנו, שכן גוריון קורא אותו מעל דוכן הכנסת.
9. בגלל אותה קונספציה אומללה ששרתה במטכ"ל ובממשלה ב-1973, ברור לי שהחובה והכורח הראשונים במעלה של כל אזורח, הם לבחון את ההשתלטות של קונספציות על השיח המדיני-בטחוני. במילים אחרות – לממשלה יש נטייה לייצר קונספציות, וחובתו של האזורח היא להטיל ספק בקונספציות האלה. וככל ששיש לו כלים משוכללים יותר לבחון את הקונספציה, כל חובתו לבחון אותה ואת התוקף שלה גדולה יותר.
10. ושוב אני מזכיר שאני אינני היסטוריון ואינני בוחן את ההתפתחות של הדור כולו. אני מעדיף להתרכז במקרה הפרטי שלי, ולבחון את הקונספציה המאיימת ביותר על דורי, והיא הקונספציה שנוצרה בקרבנו במשך עשרות שנים לגבי הסכסוך הישראלי-פלסטיני, קונספציה שהלכה והתחזקה דווקא אחרי יולי 2000, עם כישלונה של ועידת קמפ דייויד שבה דנו ברק וערפאת במרכיבי הסכם קבע. כזכור לכם הפסגה נכשלה, ברק טען בסופה שאין פרטנר. קלינטון תמך בעמדתו. ומאז אכן אין לנו פרטנר. והנה דוגמא נוספת לקונפורמיזם של בני דורי – שבשנת 2000 היו בני חמישים והם קיבלו את הקונספציה של ברק כתורה מסיני. מבלי לשאול. מבלי לבדוק. מבלי להטיל ספק. דווקא בחודשים האחרונים, בהם אני כותב מחזה על קמפ דייויד 2000 נקלעה לידי – ולא במקרה – חוברת שנכתבה על ידי אחד מבכירי המודיעין הישראלי, ובחוברת הזאת הוא כותב בכאב נורא על כך שחוות הדעת המקצועית של המודיעין היא הפוכה לגמרי. חוות הדעת של המודיעין היא שערפאת הגיע לקמפ דייויד כדי לקדם הסכם. הוא גם רצה לקדם הסכם אחרי הכישלון. גם אחרי שפרצה האינתיפאדה השנייה הוא עדיין חתר להסכם. אבל לברק היה נוח להכחיש את זה. ברק הטעה את אזרחי ישראל ביוזעין. הוא יצר קונספציה שקרית ממניעים שאני יכול רק לנחש אותם. וכזכור לכם הקונספציה הזאת הביאה לשפיכות דמים נוראה.
11. למה אני מתעכב על הקונספציה בעניין הסכסוך הישראלי-פלסטיני – כי היא משקפת שוב את הקונפורמיזם של בני דורי, שרובם לא מעזים לבדוק אותה. וכשאני אומר לבדוק – אני מודע כמובן למגבלות של אזורח מן השורה. אבל גם אני אזורח מן השורה. אני לא יושב בשום מוסד בטחוני, אין לי שום קשרים עם הממשלה, אין לי מקורות מדע נסתרים. ובכל זאת – אני משתדל מאד לפגוש

- פלסטינים, לדבר איתם. לשמוע אותם, אני קורא כל ספר שכתב פלסטיני ותורגם לעברית. קראתי גם את הסיכום של אכראם הנייה של פסגת קמפ דייוויד. אני מוכרח להודות שאני שומע קולות אחרים. רבים ביניכם ודאי אומרים בליבם שהפלסטינים שאני פוגש אינם מייצגים מאומה, מלבד עצמם. אבל רובכם ודאי לא בדקתם יותר ממני. אני חוזר וטוען – הכישלון הגדול ביותר של הדור שלי הוא אכן הקונפורמיזם. בגלל הקונפורמיזם רובנו מקבלים את הקונספציה כתורה מסיני.
- אתם ודאי זוכרים את הסרט "שומרי הסף" של הבמאי דרור מורה, ששייך לדור צעיר ממני. הדבר המדהים בסרט הזה הוא שכל חמשת ראשי השב"כ החל מאברהם שלום ששייך לדור הפלמ"ח ועד לאבי דיכטר ויובל דיסקין שהם פחות או יותר בני דורי – כולם קיבלו את הקונספציה. איש מהם לא העז להתקומם נגדה בזמן שירותו. רק אחר כך, כאשר לא היו תחת מרותו של ראש הממשלה, רק אז הם הודו בכך.
12. חנה לא מסכמת את הדור הזה ופעלו, וכנראה בצדק. אני מניח שכלי המחקר אינם מאפשרים סיכום זה שיש לו ביסוס מתודולוגי. אבל אני לא איש מדע, ואני יכול להרשות לעצמי להציע תובנות:
- א. הכשל של מלחמת יום כיפור הוא לא כשל של הדור שלי, אלא הכשל של הדור שלפני. זעירא, דיין, גולדה – איש מהם איננו יליד 1949. הכשל של הדור שלי הוא שהוא לא הסיק את המסקנות מן הכשל של הדור הקודם. הוא נשאר דור קונפורמיסטי שלא מעז לאתגר את ההנהגה שלו.
- ב. הדור שלי לא זיהה את הסכנה הנורא שיש בפונדמנטליזם היהודי. הפונדמנטליזם הזה מסכן את קיומה של מדינת ישראל – הניסיון של המחתרת היהודית לפוצץ את הר הבית ב-1984 ואחר הטבח שביצע ברוך גולדשטיין הם קצה הקרחון. הדור שלי השלים עם קיומו של הפונדמנטליזם הזה והוא מאפשר לו להיות חלק לגיטימי מן הממסד הפוליטי.
- ג. כפי שכבר אמרתי הדור שלי לא הצליח לפוגג את הקונספציה לפיה אין פרטנר פלסטיני, ולמעשה הוא ביטל בכך את האפשרות לפריצת דרך במו"מ המדיני עם הפלסטינים.
- ד. הדור שלי לא הצליח לקבע את המבנה הדמוקרטי של מדינת ישראל באמצעות חוקה. הוא לא הצליח לייצב את ההפרדה בין דת למדינה. הוא הצליח להשלים את שילוב הקהילה החרדית בחברה.
- ה. הדור שלי לא הצליח לבנות חברה משותפת עם החברה הערבית בישראל, יש עדיין הפרדה במערכות חברתיות רבות, ולא נוצרה התחושה של סולידאריות ואמפתיה בין שני הסקטורים האלה.
14. האם הדור הזה יכול היה לעשות יותר? אני חושב שכן. אני חושב שהייתה לו הזדמנות. אני חושב שהכישלון הזה הוא בכייה לדורות. רבים מבני דורי העדיפו לעשות לביתם ולמשפחתם. רבים מהם לא זיהו את התהליכים שאנחנו עוברים. רבים מהם חששו להתעמת עם דור הוריהם. רבים מהם נשארו שבויים בפרדיגמות הישנות. והתוצאה היא שכוחות שהיו שוליים, אבל נחלצו להיאבק על חזונם קבעו את פניה של המדינה.